

Kuramlar ve Kıbrıs Sorunu Üzerine Çıkarımlar

Theories and Implications on the Cyprus Problem

Siret HÜRSOY¹

ÖZET

Bu makale, neo-realizm, neo-liberalizm ve eleştirel kuram çerçevesinde adadaki iki toplumun davranış biçimlerinin hangi kurumsal bağlamda şekillendiğinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Kıbrıs adası ya neo-realist bağlamda toplumlararası siyasi ve askeri bir güç mücadelesine, ya da neo-liberal anlamda statue-quo'ya dayalı kapitalist ekonomik bir yapı içerisinde devlet-uluslararası sistem arasındaki ilişkiye bağlı olarak 'Kıbrıs Cumhuriyeti' ile oluşturulan siyasi düzenin günümüz koşullarında devam etmesi olarak değerlendirilmektedir. Her iki kuram da toplumlararası sorunların özüne inilip değişim sonucu köklü bir çözüm arayışı içerisine girebilme konusunda taraflara farklı alternatifler sunmamaktadır. Eleştirel kuram, soruna taraf olan devlet, siyasi liderler, uluslararası sistem ve devletlerin etki alanlarında olabilecek uluslararası örgütler, çıkar grupları ve çokuluslu şirketlerin ötesine geçerek, insan özgürlüğünü tüm bunların merkezine yerleştirmekte ve özgürlüğü kısıtlayıcı fikir, önyargı ve dışlanmanın ise farklı bir şekilde algılanarak değiştirilmesi ve tekrardan kurgulanması üzerinde durmaktadır. İnsanoğlu sosyal açıdan eğitilebilecek ve söylemlerini değiştirebilecek nitelik ve kapasiteye sahip olduğundan, sorunların çözümüne yönelik adımları da atabilmektedir. Eğer insanlar böyle bir yetiye sahiplerse, mevcut egemen ve siyasi yapıların tekrardan şekillendirilerek yeni siyasi yapılanmalara ve kurumsal oluşumlara gitmeleri mümkündür. Böylece, Kıbrıs sorununa dahil olan bölgesel ve küresel güçlerin neo-realist ve neo-liberal bakış açılarının değişmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, neo-realizm, neo-liberalizm, eleştirel kuram

ABSTRACT

This article aims to help to find out which of the three theoretical frameworks—neo-realism, neo-liberalism or the critical theory—is more suited to better understand the social mindset and behavioural patterns of the two societies in Cyprus. According to the first of these approaches, the events in the island are a reflection of a political and militaristic struggle for power between the two communities; the second approach would explain the current status-quo situation in the island as a reflection of the international political system vis a vis the capitalistic neo-liberal world order. Neither of these two approaches have been able to enquire into the social and political roots of the problems to bring about radical alternative approaches for the two communities in the island. The critical theory, on the other hand, has the potential to go beyond the notions of state, political leaders, international system and interest groups, international organizations and multinational companies that are often subsumed under states in order to put in their place the notion of human freedom as the central problematic in its research agenda and thus eliminate all disabling thought patterns and conventions for a radical rearticulation of human freedom. In this approach, because human beings have the capacity for social re-education and ability for adopting to new discursive formations, they can take steps towards solving their problems. Thus, human beings are capable to enact new political and institutional structures by reformulating the existing hegemonic political structures. In conclusion, the article proposes that the neo-realist and neo-liberal approaches adapted by the regional and global powers should be changed.

Keywords: Cyprus, neo-realism, neo-liberalism, critical theory

1. GİRİŞ

Kıbrıs sorunu, 1960'lı yıllardan günümüze kadar uluslararası ilişkiler disiplininin klasik kuramlarından olan neo-realizm ve neo-liberalizm gibi ana akım yaklaşımları çerçevesinde ele alınmıştır. Bu çerçevede her iki yaklaşım da çatışma ortamını ortadan kaldırmak yerine, konuya taraf olan ülkelerin göreceli çıkarlarını arttırma çabası içerisine girmelerinden dolayı, sorunun daha da içinden çıkılmaz bir hal almasına neden olmuştur. Kıbrıs adası ya neo-realist bağlamda toplumlararası siyasi ve askeri bir güç mücadelesine, ya da neo-liberal anlamda statue-quo'ya dayalı kapitalist ekonomik bir yapı içerisinde

devlet-uluslararası sistem arasındaki ilişkiye bağlı olarak 'Kıbrıs Cumhuriyeti' ile oluşturulan siyasi düzenin günümüz koşullarında devam etmesi olarak değerlendirilmektedir. Her iki kuram da toplumlararası sorunların özüne inilip değişim sonucu köklü bir çözüm arayışı içerisine girebilme konusunda taraflara farklı alternatifler sunmamaktadır. Bu yüzden, Kıbrıs'ta iki farklı etnik topluluk bulunmasına rağmen, uluslararası toplumun adanın bir bütünlüğü varmış gibi ısrarcı bir yaklaşım sergilemesi uluslararası hukukla bağdaşmamakta ve AB müktesebatının Kıbrıs Türk kesiminde uygulanamaması açısından da AB'nin hukuka aykırı duruşunun devamlılığını sağlayarak bir paradoks oluşturmaktadır. Öte yandan,

¹ Doç. Dr., Ege Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, siret.hursoy@ege.edu.tr

adadaki çözümsüzlük NATO ve AB arasındaki küresel savunma işbirliğini imkânsız kılmakta ve bölgesel anlamda Türk-Yunan ilişkilerinde sağlanabilecek olumlu gelişmeleri de ipotek altına almaktadır.

Rasyonel olarak, Kıbrıs'ta yeni bir anayasaya dayalı ve her iki toplum için oluşturulması muhtemel otonom yönetimlerin önünde duran en önemli engel, Kıbrıslı Türk ve Rum toplumlarının arasındaki ilişkilerin, tarihsel süreç zarfında kültürel düşmanlık ve dışlamayı temel alan etnik milliyetçilik temelinde gelişmesidir. Kıbrıs sorununa alternatif bir yaklaşımın geliştirilebilmesi yönündeki temel amaç, toplumsal ve siyasi güçlerin harekete geçirilerek, ahlaki ve etik normlar çerçevesinde 'adil' ve 'doğru', aynı zamanda yaşayabilir bir çözümün, Kıbrıslı Türkler ve Rumlar arasında bulunabilmesidir. Bu makale neo-realizm, neo-liberalizm ve eleştirel kuramlar çerçevesinde adadaki toplumların davranış biçimlerinin hangi kuramsal bağlamda şekillendiğinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Neo-realizm ve neo-liberalizmden farklı olarak eleştirel kuram, iki temel amaç doğrultusunda Kıbrıs sorununun çözümlenmesine yardımcı olabilecektir: (a) normatif amaç – her iki toplumun eşit temsiliyetinin olduğu, kendi kendilerini yönetme (self-government) ve yönetimi paylaşmaya (shared government) dayalı bir çözümün sağlanması; (b) ampirik amaç – iç ve dış güçlerin hangi amaçlar doğrultusunda Kıbrıs sorununa dahil olduğunu çok iyi kavrayarak, Harold Lasswell'in deyimiyle kimin ne, ne zaman ve neyi nasıl elde edeceğinin şekillenmesinde bu güçlerin önemli olacağına çok iyi analiz edilmesidir.¹

Neo-realizm, neo-liberalizm ve eleştirel kuramlar uluslararası ilişkiler kuramları arasında en önde gelenlerdendir. Her kuramın kendine özgü uluslararası ilişkiler anlayışı ve bu anlayışa bağlı olarak farklı aktörlerin ön plana çıkartılması çabası içerisindedirler. Genel hatları ile kısaca belirtmek gerekirse neo-realizm devleti, neo-liberalizm uluslararası örgütler, çıkar grupları ve çokuluslu şirketleri ve eleştirel kuram ise bireylerin özgürleştirilebilmesini uluslararası düzenin merkezine yerleştirmektedir. Bu farklı aktörlere bağlı olarak kuramlar da uluslararası sistemde çatışmaların hangi sebeplerden dolayı ortaya çıktığı ve nasıl ortadan kaldırılabileceği doğrultusunda öngörülerde bulunmaktadır. Makalenin esas amacı, Kıbrıs adasının içinde bulunduğu gerçekleri de göz önüne alarak, sorunların çözümlenmesine dair oluşturulması muhtemel yeni bir yapının klasik kuramlarla değil, eleştirel kuramın temel yaklaşımları doğrultusunda incelemektir. Birinci bölümde, Kıbrıs sorununa uyarlanan neo-realist ve neo-liberal kuramların eleştirisi

yapılacaktır. İkinci bölümde, farklı teoriler kapsamında Kıbrıs'taki kimlik olgusunun bölgesel ve küresel boyutu analiz edilecektir. Üçüncü bölümde ise, eleştirel kuramın sorunların çözümünde sıkça kullandığı yöntemlerden olan 'söylem etiği' ve 'toplumlararası diyalog' üzerine kısa bir değerlendirme yapılacaktır.

2. KIBRIS SORUNUNA UYARLANAN KLASİK KURAMLARIN ELEŞTİRİSİ

Neo-realist Kenneth Waltz'un 1979 yılında yayınlanan Theory of International Politics adlı kitabı, realizmi ve bu kuramın önemli bir kavramı olan güç dengesini bilimsel temellere dayandırmaya çalışmıştır.² Horkheimer'in savunduğu eleştirel kuramın tam tersine Waltz'un kuram algılayışı, gelenekselci (klasik) ve davranışsal (pozitivist) bir ayrım çerçevesinde, doğa bilimi içerisindeki denge ve düzenliliklere bilimsel yöntemler aracılığıyla epistemolojik açıdan bir açıklık getirilmeye çalışılması ve bu yöntemlerin devletlerin dış politikalarına uyarlanması ile yakından alakalıdır.³ Waltz'un bu epistemolojik yaklaşımının temelinde ise, değer ve ahlaki olguların dışlanmasına bağlı olarak, gerçek-değer ve özne (analizi gerçekleştiren)-obje (analiz edilen) ayrımı vardır.⁴ Neo-realist kuram, küresel değişimin mümkün olmadığını iddia ettiği gibi kozmopolit bir topluma ve bu bağlamda ahlaki, normatif ve siyasi işbirliğine de inanmamaktadır. Eğer devletlerarası bir işbirliği yapılacaksa, bu uluslararası sistem içerisindeki diğer aktörlere karşı ve geçici bir durum olarak değerlendirilmektedir. Neo-realist kuram savunucuları ayrıca, uluslararası sistemin yüzyıllardır süren anarşik temeller üzerine kurulu olduğunu ve bunun sonsuza kadar değişmeden bir döngü gibi süreceğini iddia ederken, hiçbir ekonomik, sosyal ve siyasi dönüşümün buna bağlı olarak anarşik düzenin değiştirilmesini mümkün kılamayacağını ileri sürmektedirler.⁵ Barışa ise sadece güç dengesine bağlı olarak devletler arasında süregelen misilleme ve ulusal çıkar ve güvenlik anlayışı kapsamında ulaşılabilecektir. Böylece neo-realist kuram, Kıbrıs sorununa yönelik değişmez olguları ve statue-quo'yu açıklamaya çalışmaktan öteye gidememektedir. Neo-realist kuramın açıklamaya çalıştığı konuların başında, nasıl olup da Kıbrıs'ın bölgesel güç dengelerine bağlı olarak NATO'nun iki üyesi (Türkiye ve Yunanistan) arasında paylaşıldığıdır. Kısacası; neo-realist kuram açısından soruna bir çeşit gerçekçi ve teknik çözümlenme yöntemi uygulanarak, bölgesel güç dengesi ve istikrar sağlanmıştır.

Kıbrıs'taki çıkmazı aşabilme çabasında, neo-liberal kuram farklı bir açıdan çözüm arayışı içerisinde olmasına rağmen, neo-realizmin sorun çözüm kura-

mını kullanmaktadır. Neo-liberalizm kuramının öncülerinden olan Robert Keohane, Cox'un üzerinde durduğu gibi, sorunlara çözüm bulabilmenin temel yöntemlerinden biri olarak, 'ademimerkeziyetçi uluslararası siyasi sistemlerin, sorunsuz bir şekilde çalışmalarını sağlamak olacağını belirtmektedir.⁶ Devletler arasında artan ekonomik ilişkilere bağlı olarak tüm devletler ve ulusların birbirlerine karşı olan bağımlılıklarının arttığı ve ortak ekonomik çıkarlar doğrultusunda tüm aktörlerin uyum içerisinde hareket etmeleri gerektiği öne sürülmektedir. Neo-liberalizm kuramının üzerinde durduğu esas konu, kapitalist küresel ekonomik sistem ile devlet-uluslararası siyasi sistem arasındaki ilişkinin, düzenli bir şekilde devam edebilmesi için, tüm devletlerin tek bir sistem içerisinde ve barışçıl bir şekilde birlikte var olabilesidir. Hem neo-realist hem de neo-liberal kuramın temel amacı, bu iki küresel siyasi ve ekonomik sistemin aralarında çıkabilecek sorunların, krizlerin ve gerilimin uyum ve istikrar çerçevesinde aşılmasıdır.⁷ ABD ve İngiltere'nin dış politika yaklaşımlarında, küresel ve bölgesel güç dengeleri (neo-realizm) ve liberal ekonomik yapı (neo-liberalizm) belirleyici olduğundan; Kıbrıs'taki bugünkü çözümsüzlüğün sebebinin de bu denge ve yapının içerisinde ortaya çıktığı sonucuna varılabilir. Bu bakış açısı doğrultusunda, neo-realist kuramın güç ve ekonomik çıkar temelleri üzerine inşa edildiği gerçeği göz önünde bulundurulacak olunursa, arka planda ülkelerin dış politikalarında bu çıkarlar belirleyici olmakta; neo-liberal kuramın adalet ve özgürlük kavramları ise sözde ön planda tutulmaya çalışılmaktadır. Neo-liberal kuram günümüzde tüm dünyada (özellikle Avrupa kıtası ve Kuzey Amerika) popülaritesini değerler ve normlar üzerindeki 'tarafsızlığı' ile sağlamış olsa da; bugünkü küresel ve ekonomik düzen, gerçekte kapitalist devletler arasındaki siyasi çıkar paylaşımı temelinde işlemektedir. Her ne kadar eleştirel kuram, liberal kapitalist düzenin ulaşmaya çalıştığı evrensel temelli özgürlüğün mümkün olup olmadığını sorgulasa da, liberal düzenin yaymaya çalıştığı demokratik, eşitlikçi değerler ve uygulamalar üzerinden değişim ve dönüşümü sağlayabilecek fırsatları da yakalamaya çalışmaktadır.

Neo-realist ve neo-liberal kuramlar, Kıbrıs'ta var olan düzeni doğrudan güç, siyaset ve ekonomi temellerine dayandırmak suretiyle, bu soruna var olan uluslararası status-quo'nun korunması ve güç dengesinin sağlanması açısından bakarken; eleştirel kuram ise sosyo-ekonomik bir yaklaşımla uluslararası sistemin dönüşümü ve değişimi üzerinden konuyu ele almaktadır. Uluslararası ilişkilerin ana aktörünün insan olduğunu belirten eleştirel kuram, uluslararası

sistemin değişimi ve dönüşümünü sağlayacak hem iradeye hem de kapasiteye sahip olduğunu iddia etmektedir. Böylece, dünya politikasında egemen devletlerin ve sistemin çıkarları doğrultusunda değil, bireyin ihtiyaçları ve istekleri doğrultusunda bir siyaset güdülerek özgürlüğe ulaşılacağı savunulmaktadır.⁸ Eleştirel kuram açısından bakılacak olunursa, Kıbrıslı Türklerin ve Kıbrıslı Rumların kendi ortak ('Kıbrıslılar') tarihlerini seçme ve şartlarını oluşturma yetisine sahip olmadıkları görülmekte ve böyle bir yetiye sahip olabilmeleri için de gerekli fırsat ve güven ortamının oluşturulması gerektiği üzerinde durulmalıdır. Böyle bir yaklaşım ise ancak 'egemen yapıların ötesinde siyasi bir örgütlenmeye geçilerek,⁹ her iki toplumun eşit temsiliyetinin olduğu, kendi kendilerini yönetme ve yönetimi paylaşmaya dayalı bir çözümün bulunması ile gerçekte uygulanabilecektir. Neo-realist ve neo-liberal kuramların aksine eleştirel kuram, sadece Kıbrıs adasının bölünmüşlüğüne açıklamaya çalışmakla kalmayıp; bu sorunun çözümüne yönelik gelecekte tarihsel şartların ve güven ortamının da oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır.

Güvenlik ortamından bahsedebilmek için var olan tehdidin ortadan kaldırılması, hürriyetin sağlanması ve tehlikenin bertaraf edilerek, özerk ve bağımsız veya kendi kendilerini yönetme ve yönetimi paylaşmaya dayalı yapıların oluşturulması gerekmektedir. Güvenlik kavramı, özerklik ve bağımsızlığın koruyucusu ve güvencesi olarak ortaya çıkmaktadır. Güvenlik olmadan, gruplaşmak suretiyle hürriyete ve güven ortamına ulaşmak çok zor bir süreçtir. Booth'un da iddia ettiği gibi, 'eğer madalyonun bir yüzünü güvenlik oluşturuyorsa, diğer yüzünü de hürriyet oluşturmaktadır.'¹⁰ Eleştirel kuram, güç ve devlet kavramları üzerine detaylı bir değerlendirme yapmadığından, güvenlik kavramına da çok fazla bir açıklama getirmemektedir. Buna rağmen, güvenlik ve stratejik çalışmalar açısından Booth'un eleştirel kurama yaptığı katkılar, çözüm arayışları çerçevesinde Kıbrıs sorununda yine de yol gösterici olabilmektedir. Klasik yaklaşımlardan olan sorun çözüm teorisine, hegemonyal güvenlik söylemine ve küresel güvenliğe veya güvensizliğe yol açabilecek politikalara karşı eleştirel kuram bir alternatif oluşturmaktadır.¹¹ Güvenlikle ilgili sorulması gereken üç temel soru vardır: (a) Güvenlik nedir? (b) Var olan düzen içerisinde kim korunmakta ve kimler neye karşı korunmaktadır? (c) Kimin veya kimlerin güvenlik anlayışı çerçevesinde güvenlik ortamı oluşturulmakta ve hangi birimler ve stratejilerle güvenlik sağlanmalıdır? İlk soru dışındaki sorular, klasik güvenlik çalışmalarında nadiren sorgulanmaktadır.¹² Eleştirel kurama göre, bu soruların

eleştirel açıdan sorulmasının en önemli nedenlerinden biri de, güvensizlik ortamının devlet egemenliğine karşı 1990 yılından sonra çok farklı açılardan ortaya çıkmasıdır. Klasik güvenlik çalışmaları, eleştirel kuramın tam tersi bir anlayışı kendisine araştırma konusu yapmıştır. Klasik güvenlik anlayışı, egemenliğe sahip devletlerin güvensizliği değil, aksine güven ortamını oluşturarak; çatışmalar esnasında egemenlik kavramının çözümün önemli bir parçasını oluşturduğunu iddia etmektedir. Eleştirel kuram, güvenliğin egemen devlet boyutundan kaynaklandığı varsayımını bir kenara bırakarak; daha çok güvenliğin 'insani' boyutu üzerinde durmaktadır.¹³ Böyle bir eleştirel yaklaşım, bir anlamda Kant'ın düşüncesi bağlamında ele alınacak olursa herhangi bir siyasi yapı, geniş kapsamlı siyasi güvenliğin bir parçası olarak devleti değil de insanları güvenliğin temel unsuru olarak kabul etmesi ile örtüşmektedir.¹⁴ Tüm bunlara ek olarak güvenlik dışlayıcı veya kısmi olmamalı; tüm toplumların sosyal ilişkilerini kapsayıcı ve bütünsel olmalıdır. Bu yüzden güvenlik kavramı, ister devletler ister topluluklar bağlamında ele alınmış olsun, 'ötekine' karşı olacak şekilde düzenlenmemelidir.

Kıbrıs'ta 1974 öncesi Kıbrıslı Türklerin Rumlardan algıladığı güvensizlik, Türkiye'nin adaya bu tarihte müdahale etmesiyle Kıbrıslı Türklere güvenlik sağlarken bu sefer de Kıbrıslı Rumların Türkiye'den güvensizlik algısına neden olmuştur. Bu durum neo-realist bağlamda değerlendirildiğinde, birinin güvenliğini sağlayan bir girişim ötekine güvensizliğine yol açmaktadır. Gerçek güvenliğe, insanların veya insan gruplarının diğer insanları veya insan gruplarını bu güvenlikten mahrum etmemeleri durumunda ulaşılabilir. 1950'li yıllardan 1970'li yıllara kadar, güvenliğin yalnızca toplumların birbirlerine karşı bağımlılıklarını korudukları zaman ulaşılacak bir olgu olduğu Kıbrıslı Rumlar ve Yunan milliyetçileri tarafından idrak edilememiştir. 'Bizler' ve 'onlar' ayrımının 1950'li yıllarda Yunan etnik kökeninden olanların Yunanistan çatısı altına toplanması söylemi olan 'Büyük Ülkü' (Megalo Idea) fikrine bağlı olarak ortaya çıkması, tarihsel olarak Kıbrıslı Türkler ve Rumlar arasında 'ötekileştirmenin' de derinleşmesine neden olmuştur. Olumsuz bir rekabetin arttığı bu ortamda ortaya çıkan kazan-kaybet ağılsı, neo-realist bağlamda Kıbrıslı Rumlar ve Türkleri bir çatışma sarmalına sürüklemiştir. 1950'li yıllarda gelişen tüm bu algı hataları neticesinde, 1960'lı yıllarda adanın fiilen ikiye bölünmesi kaçınılmaz bir hale gelmişti.

Uluslararası sistem her ne kadar anarşik ve status-quo içeren bir düzen olsa da, normatif olarak yapılandırıldığı unutulmamalı ve toplulukların/aktörlerin

davranışlarını sınırladığı göz ardı edilmemelidir. Bu yüzden Kıbrıs'ta bugünkü düzen sabit ve istikrarlı bir düzen olmadığı gibi, tarihsel olarak bakıldığı zaman da değişmez veya değişemez olarak algılanmamalıdır. Eleştirel kuram açısından, Kıbrıs'ta bugünkü çözümsüzlüğe neden olan tarihsel ve siyasi gelişmelerin yönelimi ve kökeni 'doğru' bir şekilde anlaşılmadan, geleceğe yönelik bir çıkarımın yapılması mümkün değildir. Bu yüzden, küresel ve bölgesel düzeni göz önünde bulunduran eleştirel kuram, adanın tekrardan 'Kıbrıslılar' tarafından birleştirilmesinin veya iki ayrı Kıbrıs Türk ve Rum devletinin ortaya çıkmasının; tüm ilgili taraflara tarihi açıdan toplumsal ve kültürel değişimlere bağlı olarak getireceği özgürlük üzerine yoğunlaşmaktadır. Kıbrıs sorunu, neo-realistlerin benimsediği gibi davranışsalcılığın özne-obje ve gerçek-değer ayrıştırması üzerinden değil; eleştirel kuramın üzerinde durduğu dönüşüm/değişim açısından bütünsel olarak analiz edilmelidir.

3. TEORİLER KAPSAMINDA KIBRIS'TAKİ KİMLİK OLGUSUNUN BÖLGESEL VE KÜRESEL BOYUTU

Bölgesel ve küresel güç dinamiklerine bir de ideoloji ve kimlik olguları eklendiği zaman, Kıbrıs'ın bölünmüşlüğü daha da kronik bir hal almaktadır. Kronikleşmiş milliyetçi ideolojiyi, farklı kültür, kimlik, din ve ulus-inşası gibi sorunları, ne Marksizm ne de klasik kuramlarla detaylı bir şekilde anlamak mümkündür. Küresel ve bölgesel ilişkileri içinde barındıran kronikleşmiş sorunlara, ancak eleştirel kuram bağlamında tarihi ve yapısal açıklamalar getirilerek; kimlik ve etnik odaklı sorunlar, dünya düzeni dinamikleri kapsamında anlaşılabilir. Robert Cox'un radikal ve kapsamlı çözüm önerileri bağlamında, küresel güç ilişkileri ve dengelerinin değişimi göz önüne alındığı zaman, sosyal ve siyasi yapıların uluslararası sistem içerisindeki çatışmalar, uyuşmazlıklar ve dönüşümünün kontrol altına alınması anlaşılabilir.¹⁵ Devletlerarası ilişkilerin ötesine geçilerek, modernleşme ve yapısal değişiklikler küreselleşmenin de etkisiyle tekrardan tanımlanmaya çalışılmaktadır. 1960'lardan sonra kolonilerin bağımsızlıklarını kazanmaları ile birlikte, uluslararası sistemde hız kazanan toplumların modernleşme süreci ve özellikle buna bağlı olarak yeniden şekillenen modern milliyetçilik ideolojisi Kıbrıs adasında da etkisini göstermiştir. Neo-realist bir bakış açısıyla uluslararası sistemde ortaya çıkan kolonilerin bağımsızlıklarını kazanmaları sürecinde, Kıbrıslı Rumlar adanın bir Rum devletine dönüştürülmesinde uluslararası koşulların kendi çıkarları ile örtüşüğünü düşünmüşlerdi. Bu düşünce akımlarıyla gelişen eylemler, tüm diğer devletlerde olduğu gibi

Kıbrıs Cumhuriyeti'nde de Kıbrıslı Türkler ve Rumlar arasında bölünmeye yol açtığından, her iki topluma da ağır bedeller ödetmiştir.

Kuramsal olarak neo-realist bakış açısı, Kıbrıs sorunundaki çözümsüzlük nedenlerinin sürekli ortaya çıkmasını ve şartların çıkarlar doğrultusunda toplumlar arasında ayrı ayrı şekillenmesini açıklayan, pragmatik bir yaklaşım olarak ortaya çıkmaktadır. Neo-realistlere göre, devletlerin güç ve güvenlik kapsamında çıkar üzerinden etkileşime girmelerine benzer bir şekilde, Kıbrıs'taki toplumlar arasında da güç ve güvenliğe bağlı çıkar çatışması gözlenmektedir. Kıbrıs sorunu neo-realist kuram kapsamında siyasi bir çatışma, kimlik farklılaşması ve güç mücadelesi olduğundan ahlaki, kültürel ve ekonomik konular arka planda tutulmaktadır. Kıbrıs sorunu Marksizm açısından analiz edildiği zaman ise, devlet-uluslararası sistem ve milliyetçilik boyutlarına yeteri kadar açıklama getirilemediği gözlenmektedir. Kendi içinde barındırdığı kuramsal sınırlamalardan dolayı Marksizm, uluslararası ilişkilerde pratikte güç kavramından dünya düzenine ve daha sonra da hürriyet aşamasına geçişte, bütünsel ve küresel bir başarıya ulaşamamıştır. Kıbrıs sorunuyla ilgili olarak eleştirel kuramın dayanak noktası olan Marksist söylem, siyasi ve kültürel konuların tarihsel olarak emperyalizm temelinde ve kapitalist ekonomik güçlerin etkisinde olduğu tespitinin ötesine geçememektedir. Ayrıca kuramsal sınırlamalar çerçevesinde Marksizm'in, kapitalist üretimin insanları sömürüye ve birbirine karşı yabancılaştırdığına dair eleştirilerin ötesine geçemesi ve bununla bağlantılı olarak, sömürü ve yabancılaşma kavramlarının milliyetçilik, etnisite ve kültürel kimlik boyutlarının ihmal edilmesi, Kıbrıs sorunu gibi karmaşık ve kapsamlı bir konuda çözümsüzlüğe neden olmaktadır. Kısacası, ne neo-realizm ne de Marksizm, küresel özgürlüğün önünü açan demokratik yapıların, kimlik, farklılaşma ve süreç üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu analiz edecek kadar derin bir sorgulamaya girememektedir. Eleştirel kuram, neo-realist ve Marksist düşüncelerin bir adım ötesine geçerek, kapitalist dünya ekonomisi ve ulusal kimlikle uluslararası sistem boyutu arasındaki ilişkiyi açıkça ortaya koyabilmekte ve tutarlı bir teorik ve bütünsel bir çerçeve oluşturabilmektedir. Kapitalist dünya ekonomisi düşüncesi üretim, toplumsal güçler, hegemonya, devlet ve ulusal kimliğin siyasi boyutu gibi kavram ve yaklaşımlarla uyumludur. Tarihsel olarak bu kavramların tümü siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel yapıların oluşturulmasına da ayrıca katkıda bulunmaktadır.

Ulusal kimlik devlet elitleri tarafından şekillendirilip, kurumsallaştırılması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Sübjektif ve hayali olan ulus kavramı 'gruplaşma'¹⁶ sürecinin bir sonucu olarak, ulusal kimliğin devlet elitleri tarafından icat edilip şekillendirilmesiyle, uluslararası siyasi sistemde objektif bir değer olarak ortaya çıkmaktadır.¹⁷ Türkiye'nin 1974 yılında Kıbrıs'a gerçekleştirdiği askeri müdahalenin öncesinde, EOKA'nın (Ethniki Organosis Kyprion Agoniston)¹⁸ girişmiş olduğu tedhiş faaliyetleri, ulusal 'gruplaşma' sürecini etnik temellere dayandırarak Kıbrıslı Rum ve Türk ayrımının, farklı ulusal kimlikler üzerinden gelişmesine neden olmuştur. Kıbrıs Rum ve Türk taraflarında görülen aşırı milliyetçi yaklaşımlar, temelde Kıbrıs sorununa iki toplumun dönüşüme uğraması bağlamında ne olabileceği konusunda ontolojik bir anlam da yüklemektedir. Kıbrıs Rum milliyetçiliğinin 1974 yılından önce gelişmeye başlaması, aşırı milliyetçi bilince bağlı olarak Enosis'e ulaşma (Megalo Idea kapsamında Yunanistan ile birleşme) girişimini tetiklemiş ve sübjektif ulusal 'gruplaşma' sürecinin başlamasına neden olmuştur. Kıbrıs Rum milliyetçilerinin Enosis söylemine karşı olarak ise Kıbrıs Türk milliyetçileri Taksim (Kıbrıs adasının ikiye bölünerek Türk tarafının Türkiye ile birleşmesi) söylemini geliştirerek gruplaşmanın derinleşmesine yol açmışlardır. Sübjektif olarak gelişen ulusal 'gruplaşma' süreci, fiziksel bir dayanaktan yoksun olmasına rağmen Kıbrıslı Rum ve Türk etnik kimliklerinin oluşumuna temel teşkil etmektedir. Daha da önemlisi ulusal yapıların ve özellikle ulusal kimliğin, bir ulusun doğması üzerinde büyük bir etkiye sahip olmasına bağlı olarak, insanlar arasında gerçek bir varlık gibi algılanmaktadır. Bu yüzden diğer alternatif kimlikler (örneğin; uluslararası ve evrensel kimlikler) ya insanlar tarafından gerçek/objektif kimlikler olarak görülmemekte; ya da pratikte uygulanabilirlikleri mümkün olmadığı iddia edilmektedir.

Kıbrıs sorunu bağlamında kimlik konusuna ilişkin iki önemli konunun, eleştirel kuram bağlamında ele alınması gerekmektedir. Birincisi, kimlik kavramının neden bu kadar çok sorunu beraberinde getirdiğinin temel sebebinin anlaşılması gerekmektedir. İkinci olarak ise, günümüzde Kıbrıs'ta iki farklı kimliğe dayalı düzenin değişime uğrama potansiyelinin mevcut olup olmadığının açıklanabilmesidir. Burada mercek altına alınması gereken önemli bir diğer konu ise, bölgesel ve küresel düzenlerin yapısal olarak sürekli değişimleri çerçevesinde Kıbrıs'ın bu yapısal matris içerisindeki konumunun ne olacağı sorunsalıdır. Kıbrıs sorunu kapsamında anlaşılması gereken temel konu, bölgesel düzlemde kimliklerin nasıl ortaya

çıkıldığı, yapılandırıldığı ve bölündüğü gibi konuların Kıbrıs'taki kimlik algısı üzerindeki yapısal dönüşüm sürecidir. Kısacası, günümüze kadar çatışmacı düzene neden olan kimliklerin, nasıl olup da gelecekte barışçıl ve ortak bir kimliğe dönüştürülebileceğinin sorgulanması gerekmektedir. Kıbrıs'ta tarihin hiçbir döneminde bir Kıbrıs ulusu var olmadığı gibi,¹⁹ 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası da bir ulus veya ulusal kimlik yaratmamıştır. Bu Anayasa bir ulusu 'icat' etmek yerine, iki etnik topluluktan oluşan-nicelik açısından olmasa da siyasi eşitliğe dayalı – fonksiyonel federal bir cumhuriyet kurmuştur.²⁰ Oysa uluslararası toplum, Kıbrıs Cumhuriyeti'nde bir Türk-Rum ortaklığına dayalı tek bir ulus varmış gibi ve 'Kıbrıslılar' Cumhuriyeti'ni ulusal bir hareketin sonucunda oluşmuş üniter bir devletmiş gibi algılamıştır.

Eleştirel kuramın anlaşılmasına yardımcı olduğu temel konulardan biri olan 'Kıbrıslılık' kimliğinin oluşumunda, kimlik olgusunun bölgesel ve küresel düzen ile etkileşimi bağlamında 'nasıl' ve 'neden' bir değişime uğrayabileceği sorularına yanıt verebilecek olmasıdır. Bu kuram, Kıbrıs'ta var olan bölünmüşlük düzenine nasıl son verdirilebileceğinin; özgürlük, otonomi ve adalet değerlerine saygılı ve uluslararası toplum tarafından kabul edilebilir bir 'Kıbrıslılık' kimliğinin nasıl oluşturulabileceğinin tartışılmasına olanak sağlamaktadır. Tek bir toplumun veya ulusun 'Kıbrıslı' tanımıyla ortaya çıkışı, eleştirel kurama göre ancak tarihsel bir dönüşüm sürecinin sonunda gerçekleşebilir. Yine de tarihsel bir sürecin sonunda dünyanın geriye kalan kimliklerinden farklı bir 'Kıbrıslılık' kimliğinin, Kıbrıs adasında iki toplum üzerinden oluşturulacağı göz ardı edilmemelidir. Eleştirel kuram, bir devlete bağlı olarak ortak paydada ifade edilen ve hatta egemen bir devletin ötesinde, toplumsal bir kimliğin oluşturulması üzerinde durduğu zaman Kıbrıs'ta iki toplum arasında bir çözümün bulunabilmesine yönelik önemli ipuçlarını da bu çerçevede ortaya koyabilmektedir. Bu çözümün gerçekleşebilmesi, geçmişten alınan dersler sonucunda geleceği ipotek altına alan bir 'etnik' milliyetçilik yerine, modern devlet anlayışı kapsamında 'vatandaşlığa' dayalı bir milliyetçiliğin geliştirilmesi ile mümkün olacaktır. Ancak, modern devletin gelişimi şiddet olgusu, baskı altına alma, güç kullanma, dışlama ve hükmetmeyi içermektedir. Nietzsche'ye göre güç kullanımı, devlet inşa sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır. Devlet inşa sürecinde güç kullanımına sahip olmayan bir otoritenin veya güç kullanımı yetkisine sahip olmayan herhangi bir siyasi yapının ayakta kalması mümkün değildir. Kıbrıs'ta muhtemel ortak bir devletin inşa sürecinde ise, bu güç kullanımına sahip ortak bir siyasi otorite

oluşturulamadığı sürece adada kapsamlı bir çözüm de mümkün olmayacaktır. Özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika kıtalarında şiddet kavramının ötesinde, uyum ve işbirliğinin hâkim olduğu bir çağa girilmesi; bireylerin modern bir devlet çatısı altında daha özgür olabilmelerine olanak sağlamaktadır.

Self-determinasyon hakkının, Kıbrıslı Rum ve Türkler arasında toplumlararası şiddet ve sonucunda da bölünmeye yol açabileceği düşünüldüğünden; her iki toplumun da bu haktan yararlanması, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası tarafından yasaklanmıştır.²¹ Öte yandan ise, Kıbrıs Cumhuriyeti ile İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında 1959 yılında Garanti Antlaşması imzalanarak her birin adaya ayrı ayrı veya birlikte müdahale hakkı olduğu ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin aslında sınırlı bir egemenliğe sahip olduğu ortaya konmuştu.²² Ayrıca, taraflar 1959 yılında aralarında imzaladıkları İttifak Antlaşması ile de adada neo-realist açıdan bir Türk-Yunan dengesi sağlanmıştı. Tüm bu hukuki antlaşmalar yokmuş addedilerek dönemin Kıbrıs Cumhurbaşkanı Kıbrıslı Rum Başpiskopos Makarios, Kıbrıslı Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük'ün itirazlarına rağmen,²³ çok taraflı imzalanan uluslararası antlaşmaları anayasaya aykırı bir şekilde ve tek yanlı olarak değiştirerek, ortak devletin meşru güç kullanımı yetkisini ortadan kaldırmıştır. Ayrıca Makarios, bu tek yanlı değişikliklerle Anayasa'nın 22. Maddesini de ihlâl ederek, etnik olarak Kıbrıslı Rumların etkin olabileceği bir 'Rum Cumhuriyeti' kurma çabası içerisine girmiştir. Bu girişimler ise, Kıbrıslı Rumların kendi haklarını kendilerinin tayin ettiği (self-determinasyon) ve şiddet içeren bir durumun ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Bunun sonucunda ise, Kıbrıslı Rumların şiddet ve baskı uyguladığı Kıbrıslı Türkler, Kıbrıs Cumhuriyeti kurumlarındaki temsiliyet haklarını bırakmak zorunda kalmıştır. Kıbrıslı Türkler, böyle bir fait accompli durum karşısında kendi idari mekanizmalarını kurma yoluna gitmek zorunda kalmıştır. Ancak, Kıbrıslı Türklerin kendi güvenliklerini garanti altına alabilmek adına atmak zorunda kaldıkları tek taraflı adımlar, etnik temelli ayrılıkçı bir hareket olarak algılanarak Anayasa'ya aykırı hukuk dışı bir durum olarak nitelendirilmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Kıbrıslı Rumların tek taraflı olarak temsil edildiği devlet makamları ve kurumları ile diğer devletlerin hükümetleri ve uluslararası toplum kuruluşları, Kıbrıslı Türkler tarafından oluşturulan ayrı idari mekanizmaları resmi olarak tanımayı reddetmişlerdir. Self-determinasyona dayanılarak KKTC'nin kuruluşunun ilan edilmesi de uluslararası hukuk ve normlara aykırı addedilerek, uluslararası toplum tarafından kabul görmemiştir.

Kıbrıs Türk siyasi elitleri ise, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bir 'Rum Cumhuriyeti'ne' dönüştürülmesi çabalarına ve Kıbrıslı Türk politikacıların maruz kaldıkları şiddet ve dışlanmaya tepki olarak, 1974 yılı sonrasında Kıbrıs Türk etnik kimliğini savunarak, adada söz sahibi bir ulus inşa etme yoluna gitmişlerdir. Tüm bu gayretler sonucunda, 1983 yılında bağımsız ve egemen KKTC kurulmuştur. Kıbrıs'ta meydana gelen etnik çatışmaların temelinde yatan sorunların başında, derin ırksal ve dini sebeplerin bulunmasından yola çıkılacak olursa; etnik toplulukların farklı dini ve ırksal boyutlarının bir araya getirilmeye çalışılmasıyla, tek bir ulusu oluşturmanın kolay olmadığı anlaşılacaktır.

Günümüzde Kıbrıs'ın kuzeyinde ve güneyinde, birbirinden ayrı olarak gelişen tüm kurumsal yapılar davranış, idare ve siyaset gibi yaklaşımları etkilemektedir. Oluşturulması muhtemel ortak bir devlette kurumsal yapılar toplumlararası güç ilişkileri üzerinde de belirleyici olmaktadır. Kıbrıs'taki düzeni bir bütün olarak ele alabilmek ve bölünmüşlüğü yapısal karakteristiklerini anlayabilmek için günümüzdeki toplumsal güçlerin, bölgesel baskıların ve dünya düzeninin de nasıl şekillendirildiğinin bilinmesi gerekmektedir. Kıbrıs sorunu, bir tarafta bölgesel düzenin küresel düzenle beraber oluşturduğu dışsal dinamikler (devlet-uluslararası sistem ve dünya kapitalist düzeni) ve diğer taraftan da toplumsal güçlerin oluşturduğu içsel dinamikler (etnik, dinsel ve kültürel) arasında kalmış, önemli bir uluslararası ilişkiler meselesidir. Ulus ötesi bir aşamaya ulaşmış yapıların (örneğin; AB) ve toplumsal kimliklerin devlete karşı olan bağımlılıklarının zayıflaması veya güçlenmesi gibi konulara daha yakından bakılması gerekmektedir. Böyle önemli bir konunun eleştirel kuram tarafından yakından incelenmesi gerektiği halde, toplumsal kimliklerin devlete olan bu bağlamlılığının zaman içerisinde değişime uğradığına dair detaylı bir kuramsal analiz yapmamaktadır. Toplumsal kimliklerin bir devlete ahlaki ve siyasi açıdan güçlü veya zayıf olarak bağımlılığı, elitler tarafından tarihi ve jeopolitik faktörler ile açıklanmaktadır. Bu bağlamda, Kıbrıs adasının bölgenin hegemon güçlerinden olan Türkiye ve Yunanistan'ın etki alanlarına girdiği görüşünden hareket ederek, Kıbrıslı Türk ve Rum toplumlarına ait kimliklerin, ahlaki ve siyasi yapıların bu iki ülkenin etkisi altında kalarak, sürekli değişime uğratıldığı da açıkça belirtilmelidir. Kıbrıs sorununa bu çerçeveden bakıldığında, Gramscianizm'in hegemonya kavramına getirdiği küresel tanıma ek olarak, bölgesel güçlerin içerisinde buldukları coğrafyalarda oluşturacakları hegemonya gibi bir çıkarımın da bu küresel tanıma yüklenmesi gerektiği ortaya çıkmak-

tadır. Güneydoğu Akdeniz'in iki bölgesel gücü olan Türkiye ve Yunanistan, bölgesel anlamda iki önemli aktör olma statülerini korurken; hem uluslararası hukuk kapsamında çıkarlarını, hem de bölgesel güç politikası ve Türk-Yunan dengesi bağlamında ulusal çıkarlarını korumaya çalışmaktadırlar. Kıbrıslı Türkler ve Rumlar tarafından inisiyatif olarak kuracakları ortak bir devlet ve bunun sonucunda Kıbrıs sorununa getirecekleri ortak bir çözüm, bölgede etkin bir güç olmaya çalışan Türk ve Yunan güçleri arasındaki rekabetin karşısına alternatif bir siyasi ve sosyal yapı olarak (yeni bir Kıbrıs devleti) çıkabilecektir. Eleştirel kuram kapsamında Habermas'ın 'söylem etiği' kavramından bir çıkarım yapılacak olunursa, böyle bir çözümü üçüncü tarafların kolaylaştırabilmesi doğrultusunda adadaki toplumlara yönlendirip teşvik etmeleri son derece önemlidir.

4. "SÖYLEM ETİĞİ" VE TOPLUMLARARASI DİYALOG

Jürgen Habermas'ın 'söylem etiği' yaklaşımı, bilgiye açıklama getirerek ve bilgiye dayalı açıklamaların da çıkarılardan epistemolojik olarak ayrıştırılmaya çalışılmasıyla toplumsal çatışmaların adil ve tarafız bir şekilde çözümlenebilmesinde önemli bir aracı etkindir. Bu yaklaşım kültür, değer ve siyasi çatışmaların olduğu yerlerde, ahlaki ve etik değerlerin geliştirilmesine ve uyuşmazlıkların engellenmesine zemin hazırlamaktadır. Söylem etiği yaklaşımının daha iyi kavranabilmesi ancak Habermas'ın 'rıza' kaynaklı iletişimsel eylem (communicative action) yaklaşımının çok iyi anlaşılması ile mümkündür. 'İletişimsel eylem' çerçevesinde hiç kimse ve hiçbir ahlaki duruş önceden dışlanmamalıdır. Ayrıca, karşılıklı eleştiriye açık bir diyalog ortamındaki ahlaki tercihler ve farklı kültürel etkiler, tartışmaya açık tutularak önyargılar aşılmaya çalışılmalıdır.²⁴ Bu yaklaşım, konular arasındaki iletişimi kurarak rasyonelleşmelerini sağlamakta; inanç ve faaliyetleri diğer kişilere anlaşılır bir şekilde aktarabilmeyi ve tüm bunlara bağlı olarak kabul ve ret kararı alabilmeyi kolaylaştırmaktadır.²⁵ İnsanoğlunun teknik ve araçsal öğrenim yoluyla, doğa üzerindeki kolektif kontrol gücünü artırabileceği yönündeki Marksist iddiaların aksine Habermas, insanoğlunun ahlaki ve pratik öğrenim yoluyla konsensüse dayalı sosyal ilişkiler geliştirilebileceğini düşünmektedir. Habermas ayrıca, gerçekte üçüncü bir öğrenme tipi olan stratejik öğrenim kavramını keşfederek, bir insanın bir diğer insanı nasıl ustalıkla yönetip kontrol edebileceğinin öğrenilebileceği üzerinde de durmaktadır.²⁶

Sosyal ilişkilerin bir ürünü olan sosyal etkileşim de ekonomik, sosyal ve siyasi kurumsallaşmayı sağlayarak; değişim ve dönüşümün önünü konsensüs aracılığıyla bir antlaşma temelinde açmaktadır. Konsensüse varabilmek için ise, dört farklı metottan birinde mutabakata varmak, sorunun diyalog yoluyla çözümlenmesine olanak sağlayacaktır. Birincisi, antropolojik anlayışın bir amacı olarak farklılığın farkında olmak büyük önem arz etmektedir. İkincisi, 'öteki' olanın isteklerini, çıkarlarını ve niyetlerini anlamak ve onun davranışlarını ustalıkla yönetip kontrol etme amacı güden stratejik anlayıştır. Üçüncüsü, aktörlerin kendi doğrularını bir kenara bırakarak, gerçekte 'doğru' olanı bulabilmek için diğerleri ile diyaloga girilmesini sağlayan sokratsal anlayıştır. Dördüncüsü, iki farklı boyutu bulunan bir siyasi anlayış: ahlaki görüşlerin çoğulculuk temelinde kabul edilerek, 'içerme' ve 'dışlama' yaklaşımları üzerinde mutabakatın sağlanması ve konsensüs prensibinin başarısızlığa uğradığı zamanlarda birlikte var olabilme kurallarının ortaya konmasıdır.²⁷

Kıbrıslı Rumlar ve Türkler arasında var olan toplumlararası kültürel, etnik, dinsel, ırksal, siyasi ve ekonomik farklılıklar ve tercihler, adada herhangi bir uzlaşya varılmasını engellemektedir. Uluslararası toplumun heterojen yapısını yansıtan bu durum nedeniyle, diyalog her zaman konsensüsü sağlayamamaktadır. Konsensüs prensibinin ortadan kalktığı zaman söylem etiği devreye girerek, fikir mutabakatının yeni ilkeler ve kurumsal düzenlemelere bağlı olarak, sosyal değişim çerçevesinde oluşturulması sağlanmaktadır.²⁸ Kıbrıs sorunuyla bağlantılı olarak, yeni oluşturulacak ilkeler ve kurumsal düzenlemeler, ancak Kıbrıslı Türk ve Rum toplumlarının onayı alındıktan ve ihtiyaçları karşılandıktan sonra geçerli olabilir. Kısacası sorunun rasyonel olarak çözümü, yeni oluşturulacak olan ilkeler ve kurumsal düzenlemelerden kimler etkileniyorsa onların onayına ve stratejik öğrenim kabiliyetlerine bağlı olacaktır.²⁹ Söylem etiğinin temelinde bulunan üç ana özellik üzerinde durulması önem arz etmektedir: Birincisi, herkese açık ve dışlayıcı olmayan bir diyalog sürecinin olması gerekmektedir. İkincisi, oluşturulan demokratik bir yapıya, yeni ilkelere ve kurumsal düzenlemelere vatandaşların özgür bir şekilde katılabilmesinin önü açılmalıdır. Üçüncüsü, uyuşmazlıklara ve çözümsüzlüklere yönelik ahlaki bir anlayışın geliştirilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda pratik bir yapının oluşturulması, karşılıklı hakların, görev ve sorumlulukların yerine getirilmesini kolaylaştırmak kaçınılmazdır. Ayrıca, hakkaniyetin normatif uygulamalarla savunulabilmesi için uygun koşullar oluşturulmalıdır. Soruna

yönelik söylem etiği prensiplerinin belirlenmesi ve belirlenen prensiplerin eşit ve adil bir şekilde uygulanması arasındaki uçuruma bağlı olarak, açık diyalogun önünde duran engellerden siyasi olanlar dikkat çekicidir. Bunlardan yapısal ve ahlaki eleştiriyle bağlantılı olanların da rasyonel temellere oturtulmasıyla, söz konusu sorun aşılabilecektir.

Söylem etiği çerçevesinde geliştirilen bu temel çıkarımlar üzerinden, Kıbrıs sorununa yönelik şu sonuçlara ulaşılabilir: Birincisi, rasyonel karar alma sürecine katkıda bulunan kurumların, üzerlerine aldıkları sorumluluklar ve kararların uygulanabilirliğinin sorgulanmasıdır. Böyle bir ortamın oluşturulabilmesi için, söylem etiğince katı bir egemenlik anlayışının eleştiriye açılarak değişime uğratılması ve vatandaşlık kavramının da tüm toplumları içerecek şekilde, tekrardan yapılandırılması gerekmektedir.³⁰ Söylem etiği, farklılıklar ve benzerlikler arasında bir denge noktası yakalanabilmesi için normatif açıdan baskıdan uzak, toplumlararası eşit ve açık bir diyalog süreci oluşturulmasını sağlamalıdır. Toplumlararası açık bir diyalog sürecinin sürdürülebilir olabilmesi için, Kıbrıs Rum ve Türk yönetimlerinin eğitim sistemleri (dil/söylem) ve medyaları (iletişim/diyalog), gerçeklerden uzak ve propaganda amaçlı müfredat ve yayınlardan uzaklaştırılmalıdır. Gerçeklerin doğasına uygun, kolektif öğrenimle gerçekleştirilecek bir uzlaşya zeminin yakalanmasına çalışılmalıdır. Öte yandan, Kıbrıs'taki toplumlararası görüşmelerdeki eşit temsiliyet sorunu karar alma sürecine olumsuz olarak yansdığından diyalog kanallarını da tıkamaktadır. Uluslararası platformlarda, Kıbrıs Rum toplumu temsilcisi 'Kıbrıs Cumhuriyeti' cumhurbaşkanı sıfatıyla diplomatik olarak tanınmakta, buna karşın Kıbrıs Türk toplumu temsilcisi ise sadece bir toplum lideri olarak kabul görmektedir. Eşit olmayan bu şartlar, diplomatik olarak tanınmışlığı farklı iki liderin uluslararası bir diyalog içerisine girerken, seslerini de dünyaya eşit olmayan bir zeminden duyurmalarına neden olmaktadır.

İkincisi, çatışmaların önlenmesi ve çözüme ulaşılabilmesi bağlamında söylem etiği, soruna dâhil olan tüm tarafların kabul edebileceği usule ilişkin yöntemlerin ortaya konmasına yardımcı olmaktadır. Sorunların çözümüne yönelik olarak, üçüncü tarafların kolaylaştırıcı rol üstlenmeleri açısından, önercekleri adil planlar ve ahlaki yaklaşımlar oldukça önemlidir. Üçüncü tarafın oynayacağı bu önemi rol, çatışan tüm tarafları diyaloga teşvik ederken; hiyerarşik ve zorlayıcı olmayan çözüm önerileri de sunmalıdır.³¹ Kıbrıs'ta taraflar arasındaki müzakerelerin seyrine göre, BM ve AB temsilcilerinin adanın bölünmüş-

lüğünün sona erdirilmesi konusunda, Kıbrıslı Türk ve Rum liderlerine teşvik edici usule dair önerilerde bulunmaları önem arz etmektedir. Çatışan toplumlar arasında diyalogun sağlanması ve güçlendirilmesi açısından, üçüncü tarafların sorunun çözümüne yönelik olumlu müdahalesi son derece faydalı olacaktır. Soruna üçüncü tarafların adil ve akılcı bir şekilde müdahil olması, görüşmelerin sürdürülebilir olmasını, çözümü teşvik edici yöntemlerin kullanılmasını ve çözümün kendiliğinden gelişmesine katkı yapabilecektir. Bu çerçevede Kıbrıs'ta taraflar arasında barışın sağlanabilmesi için çözümde görev alan üçüncü tarafın, sorunun taraftarlarının hassasiyetlerini göz önünde bulunduracağı bir plan geliştirmesi, çözüm önerilerine rıza gösterilmesini de kolaylaştıracaktır. Habermas'ın düşünceleriyle örtüşecek bir şekilde Hoffman da, kararların alınmasına katkı yapabileceğini, üçüncü tarafın çözümü kolaylaştırıcı fikir birliği temelinde, sağlıklı ifade ve iletişim yöntemlerine dayandırmaktadır.³² BM kapsamında taraflar arasında 1963'ten itibaren devam eden müzakerelerde ortak bir çözümün bulunamamasının en temel nedeni her iki tarafın da diğerinden taviz elde etmeye çalışarak, kendi çıkarlarını maksimize etme amacı gütmeleriydi. Diğer yandan, AB'nin Kıbrıs Rum kesimini üyeliğe kabul etmesiyle birlikte, Kıbrıslı Rumlar ve Türkler arasındaki güç dengesi bozulmuş ve Kıbrıslı Rumlar kendi çıkarları doğrultusunda Kıbrıslı Türkler ve Türkiye üzerinde baskı uygulayarak taviz vermeleri konusunda AB'yi bir manivela olarak kullanmaya başlamıştır. Eğer AB adada çözüme olumlu anlamda bir katkı yapmak istiyorsa, bu ancak Kıbrıslı Türklere ekonomik anlamda küçük yardım paketleri ile yaklaşmak yerine, güvenliklerinin de garanti altında olabileceği ve Türkiye'nin de üyelik perspektifinin açıklığa kavuşturulabileceği kapsamlı ve ortak çıkarlar üzerine kurgulanmış bir çözüm planı ile mümkün olabilecektir. Böylece ulus-üstü bir yapı olan AB, tüm tarafların özgürlük ve güven içerisinde olabilecekleri 'çoğulcu güvenlik toplumunun'³³ bir parçası olmalarına katkı sağlayabilecektir.

Üçüncü olarak söylem etiği, Kıbrıs'ta bulunması muhtemel bir siyasi çözümün içerici ve dışlayıcı ilkeleri çerçevesinde eleştirisinin veya savunmasının yapılabilmesi için tüm sınırlamalardan uzak bir ortam sunmaktadır. AB ve BM'nin siyasi girişimleriyle, söylem etiği çerçevesinde yeniden yapılandırılacak toplumlararası bir diyalog sürecinin ve siyasi bir çözümden etkilenen tüm tarafların, serbest bir şekilde katılabileceği bir ortamın hazırlanması, Kıbrıs sorununda karşımıza baskıdan uzak ve özgürlükçü bir düşüncenin yansımaları olarak çıkmaktadır. Aslin-

da, eleştirel kuramın temelinde bulunan ve toplumlararası diyalogun önünü açıp soruna çözüm bulunmasına yardımcı olabilecek olan söylem etiğinin bu üç ana özelliği, dönemin Kıbrıslı Rum temsilcisi ve Kıbrıslı Türk temsilcisi arasında 1977 ve 1979 yıllarında imzalanan doruk antlaşmalarında ve 2004 yılında ortaya atılan Annan Planı'nda temel hatları ile mevcuttur. Bu antlaşmaların eleştirel kuram ile örtüşen temel hükümleri özetlenecek olunursa, yukarıda belirtilen değişim ve dönüşüm için yeterli koşulların mevcut olduğu ortaya çıkmaktadır: (a) Bağımsız, tarafsız ve iki toplumlu federal bir cumhuriyetin eşit temsiliyet ilkesi bağlamında kurulması; (b) her toplumun kendi idaresi (self-government) altında olacak toprak parçası üzerinde ekonomik olarak varlığını sürdürebilmesi veya ekonomik üretkenliğinin sağlanabilmesi ve mülk hakkının bulunması; (c) serbest dolaşım, yerleşim ve mülk edinme hakkından herkesin temel insan hakkı olduğundan özgürce yararlanabilmesi; (d) merkezi federal hükümetin ülkenin bütünlüğünü sağlarken devletin iki toplumlu yapısının göz önünde bulundurulması (shared government).³⁴

Kıbrıslı Türklerin ve Rumların birbirleriyle diyalog kurmada karşılaştıkları bir diğer sorun ise, tarafların birbirlerinin hassasiyetlerini dikkate almamaları ve birbirlerinin ahlaki değer ve etik prensiplerini karşılıklı olarak kabul etmemeleridir. Toplumların önce kendi kendilerini ahlaki açıdan anlayabilmeleri ve daha sonra da başkalarına aynı değerler doğrultusunda 'hükmetmeye' çalışmaları doğrudan adaletle ilgilidir. Bir toplumun kendisinin kim ve ihtiyaçlarının ne olduğunun farkına varabilmesi, 'diğer' bir toplumla diyalog kurarak; onun kim olduğunu, ihtiyaçlarının ve isteklerinin ne olduğunu anlamaya çalışmasıyla mümkün olacaktır. Kıbrıs'taki toplumlararası çatışmacı durumun çözümlenmesine Habermas açısından bakılacak olunursa, aşılması güç bir sorunun çözümü amacıyla sınırlandırılmamış bir iletişimin tesis edilmesi ve aynı zamanda tarihsel sosyoloji çerçevesinde hem yerel hem de uluslararası çapta siyasetin yapma sürecinin demokratikleştirilmesi yönünde adımların atılması gerekmektedir. Habermas'ın hürriyete ulaşabilmek için epistemolojik olarak ortaya koyduğu bilginin çıkarlardan ayrıştırılmasına yaklaşımının en önemli nedenleri arasında yer alan diyalogun güçlendirilmesi, ahlaki kuralların geliştirilmesi ve adil düşünceye doğru tarihsel bir değişimin gerçekleştirilmesi de sorunların çözümünde dikkate alınmalıdır. Bu tarihsel değişim ve gelişme sürecinin Kıbrıs sorununa katkısı, söylem etiğinin ve toplumlararası diyalogun, anlam ve içeriğinin genişletilmesi doğrultusunda olacaktır.

5. SONUÇ

Bu makale, Kıbrıs'ta kalıcı bir barışa ulaşılmak isteniyorsa bunun ancak neo-realist ve neo-liberal yaklaşımların ötesine geçilerek, sorunun daha çok farklı bir açıdan algılanması üzerinde duran ve değişimi bir fırsat olarak ele alan eleştirel kuram kapsamında ele alınması gerektiği üzerine çıkarımlarda bulunmuştur. Kıbrıs sorununa klasik kuramlar doğrultusunda açıklamalar getirilebiliyor olsa da, farklı bir açıdan sorunun çözümüne yönelik kuramsal analizlere pek rastlanmamaktadır. Bu makale Kıbrıs sorununa klasik kuramlar açısından getirilen açıklamaları eleştirmekle kalmayıp, farklı bir çerçeve çizen eleştirel kuramı da çözüm ve özgürlük çerçevesinde konuya uyarlamaya çalışmıştır. Böylece Kıbrıs sorununa dahil olan bölgesel ve küresel güçlerin neo-realist ve neo-liberal bakış açılarının değişmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Neo-realist bakış açısı, Kıbrıs sorununda sadece bir tarafın çıkarları doğrultusunda, kazan-kaybet ikilemi bağlamında bir güç mücadelesi içerisinde ve taraflardan sadece birinin taviz vermesi ile çözümlenebileceği üzerinde durmaktadır. Eğer taraflar arasında bir güç dengesi mevcut ise çatışma o zaman engellenebilmektedir. Ayrıca, uluslararası sistem içerisinde diplomatik ve siyasi olarak tanınan ve AB üyesi olan Kıbrıslı Rumların kontrolü altındaki 'Kıbrıs Cumhuriyeti' devleti daha güçlü bir konumda olduğuna göre, Kıbrıslı Türklerin daha çok taviz vererek Kıbrıslı Rumların çıkarları doğrultusunda soruna çözüm bulunabileceği çıkarımı yapılabilmektedir. Neo-liberalizm daha olumlu bir bakış ortaya koyarak, uluslararası örgütler, çıkar grupları ve çokuluslu şirketlerin Kıbrıs sorununa taraf ülkelerde devreye girmesi ile çözüme kavuşturulabileceği üzerinde durmaktadır. Bu kapsamda BM ve AB'ye önemli roller düştüğü üzerinde

duran bu kuram, kapitalist ekonomik düzen içerisinde işbirliği ile başlayacak olan yakınlaşmanın daha sonra siyasi bir çözüme de katkıda bulunacağını savunmaktadır. Bu iki kuram Kıbrıs sorununa epistemolojik bir açıklanma getirebilse de, değişime bağlı sorunun açıklanmasının ötesine geçerek çözüme yönelik olarak herhangi bir ontolojik sonuca varamamaktadır. Diğer taraftan eleştirel kuram ise, soruna taraf olan devlet, siyasi liderler, uluslararası sistem ve devletlerin etki alanlarında olabilecek uluslararası örgütler, çıkar grupları ve çokuluslu şirketlerin ötesine geçerek, insan özgürlüğünü tüm bunların merkezine yerleştirmekte ve özgürlüğü kısıtlayıcı fikir, önyargı ve dışlamanın ise farklı bir şekilde algılanarak değiştirilmesi ve tekrardan kurgulanması üzerinde durmaktadır. İnsanoğlu sosyal açıdan eğitilebilecek ve söylemlerini değiştirebilecek nitelik ve kapasiteye sahip olduğundan, sorunların çözümüne yönelik adımları da atabilmektedir. Eğer insanlar böyle bir yetiye sahiplerse, mevcut egemen ve siyasi yapıların tekrardan şekillendirilerek yeni siyasi yapılanmalara ve kurumsal oluşumlara gitmeleri mümkündür.

Kıbrıs sorunu bu üç kuramsal yaklaşım doğrultusunda analiz edilmiştir. Sonuç olarak, Kıbrıs sorununa taraf olanlar bakış açılarını neo-realizmin kazan-kaybet yaklaşımında uzaklaştırarak, eleştirel kuram bağlamında daha farklı bir bakış açısı ortaya koymaya çalışan ve değişimi ortak çıkarlar doğrultusunda hedefleyen bir anlayışa kaydırmalıdır. AB'nin böyle bir perspektifin oluşturulmasına önyak olabilecek bir fırsat gibi görülebilmesi ancak kapsamlı, ve adil, ortak bir güven ortamı üzerine kurgulanmış, insan özgürlüğünü merkeze alan ve Türkiye'nin de üyelik perspektifinin açıklığa kavuşturulduğu bir çözüm planı ile mümkün olabilecektir.

SON NOTLAR

¹ Booth, K., 'Security in Anarchy: Utopian Realism in Theory and Practice', *International Affairs*, (Vol.67, No.3, 1991), s. 534.

² Waltz, K., *Theory of International Politics*, (US: McGraw-Hill, Inc., 1979).

³ Linklater, A., 'The Achievements of Critical Theory' in Smith, S., Booth, K. & Zaleski, M. (ed.), *International Theory: Positivism and Beyond*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1996), s.283.

⁴ Linklater, A., 'The Achievements of Critical Theory' in Smith, S., Booth, K. & Zaleski, M. (ed.), s.281.

⁵ Linklater, A., 'Neo-Realism in Theory and Practice' in Booth, K. & Smith, S. (ed.), *International Relations Theory Today*, (Cambridge: Polity Press, 1996), ss.241-262.

⁶ Keohane, Robert O., *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political System*, (Princeton: Princeton University Press, 1984), s.63.

⁷ Cox, R. W., 'Multilateralism and World Order', *Review of International Studies*, (Vol. 18, No.1, 1992), s.173.

⁸ Linklater, A., 'The Achievements of Critical Theory' in Smith, S., Booth, K. & Zaleski, M. (ed.), p.282.

⁹ Linklater, A., 'The Achievements of Critical Theory' in Smith, S., Booth, K. & Zaleski, M. (ed.), p.280.

¹⁰ Booth, K., 'Security and Emancipation', *Review of International Studies*, s.319; Booth, K. and Smith, S. (eds.), *International Political Theory Today*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1991), s.319; Booth, K., *Theory of World Security*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2007).

¹¹ Jones, R. Wyn, "Message in a Bottle?" *Theory and Praxis in Critical Security Studies*, *Contemporary Security Studies*, (Vol.6, No.3, 1995), s.309.

¹² Jones, R. Wyn, *Security, Strategy and Critical Theory*, (Boulder, Co.: Lynne Rienner, 1999).

¹³ Linklater, A., *Critical Theory and World Politics – Citizenship, Sovereignty and Humanity*, (Oxon: Routledge Press, 2007), p.129.

¹⁴ Kant, I., *Kant's Political Writings*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1970), s.49.

¹⁵ Cox, R. W., 'Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory', *Millennium: Journal of International Studies*, (Vol.10, No.2, 1981), s.128.

¹⁶ Anderson, B., *Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread of Nationalism*, (London/

New York: Verso, 1991); Smith, A. D., 'The Nation: Invented, Imagined, Reconstructed', *Millennium: Journal of International Studies*, (Vol.20, No.3., 1991), s.355.

¹⁷ Hobsbawm, E. & Ranger, T. (eds.), *The Invention of Tradition*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1992).

¹⁸ EOKA ('Kıbrıs Milli Kurtuluş (Mücadele, Savaşçılar) Teşkilatı') Kıbrıslı Rumlar tarafından kurulmuş ve adanın self-determinasyon bağlamında bağımsız bir devlete dönüştürülmesini sağlayacak bir yer altı örgütü olarak kullanılmıştır.

¹⁹ Stavrinides, Z., *The Cyprus Conflict – National Identity and Statehood*, (Nicosia: Loris Stavrinides Press, 1976), s. 15.

²⁰ 'Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Yapısı' başlıklı dokümanın birinci ve altıncı maddelerinde bu açıkça belirtilmiştir. Madde 1: 'The State of Cyprus shall be a Republic with a presidential regime, the President being Greek and the Vice-President Turkish elected by universal suffrage by the Greek and Turkish communities of the Island respectively.' Madde 6: 'Legislative authority shall be vested in a House of Representatives elected for a period of five years by universal suffrage of each community separately in the proportion of 70 per cent. for the Greek community and 30 per cent. for the Turkish community, this proportion being fixed independently of statistical data.'; Yakinthou, C., *Political Settlements in Divided Societies – Consociationalism and Cyprus*, (London: Palgrave Macmillan, 2009), ss. 52-72.

²¹ Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu antlaşması olan 'Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Yapısı' başlıklı dokümanın 22. maddesi bunu açıkça belirtmektedir: 'It shall be recognised that the total or partial union of Cyprus with any other State, or a separatist independence for Cyprus (i.e., the partition of Cyprus into two independent States), shall be excluded.'

²² Garanti Antlaşması'nın 4. maddesi şunu ifade etmektedir: 'In the event of a breach of the provisions of the present Treaty, Greece, Turkey and the United Kingdom undertake to consult together with respect to the representations or measures necessary to ensure observance of those provisions. Insofar as common or concerted action may not prove possible, each of the three guaranteeing Powers reserves the right to take action with the sole aim of re-establishing the state of affairs created by the present Treaty.' Bkz. Treaty of Guarantee between the Republic of Cyprus, Greece and Turkey, (Lancaster House: February 19, 1959).

²³ Madde 7 ve 9 Anayasa'da yapılacak olan değişiklikler konusunda yapılması gereken usulleri ortaya koymaktadır. Madde 7: 'Any modification of the electoral law and the adoption of any law relating to the municipalities and of any law imposing duties or taxes shall require a simple majority of the Greek and Turkish members of the House of Representatives taking part in the vote and considered separately.' Madde 9: 'The President and the Vice-President of the Republic shall have, separately and conjointly, the right to return all laws and decisions, which may be returned to the House of Representatives within a period of not more than 15 days for reconsideration.'

²⁴ Habermas, J., *Moral Consciousness and Communicative Action*, (Cambridge: Polity Press, 1990), s.26.

²⁵ Habermas, J., *The Theory of Communicative Action*, Vol.1: Reason and the Rationalisation of Society, (Cambridge: Polity Press, 1984), s.99.

²⁶ Habermas, J., *Communication and the Evolution of Society*, (London: Heinemann, 1979).

²⁷ Linklater, A., 'The Achievements of Critical Theory' in Smith, S., Booth, K., Zalewski, M. (ed.), s.292.

²⁸ Habermas, J., *The Theory of Communicative Action*, Vol. 2: The Critique of Functionalist Reason, (Cambridge: Polity Press, 1989), s.82.

²⁹ Habermas, J., *Moral Consciousness and Communicative Action*, ss.65-66.

³⁰ Linklater, A., *Critical Theory and World Politics*, pp.90-125.

³¹ Hoffman, M., 'Third-Party Mediation and Conflict Resolution in the Post-Cold War World' in Bayliss, J. and Rengger, N. J. (eds.), *Dilemmas of World Politics*, (Oxford: Oxford University Press, 1992), s.265.

³² Hoffman, M., 'Third-Party Mediation and Conflict Resolution in the Post-Cold War World', s.270.

³³ Karl Deutsch'a göre 'çoğulcu güvenlik toplumu' ulusların realist anlamada birbirlerine tehdit oluşturmadıkları, askeri anlamda çatışma ortamından uzak, demokratik ve ekonomik anlamda ise bir refah, güven ve barış bölgesi olarak tanımlanmaktadır. Deutsch, K. and Birrell, S., *Political Community and the North Atlantic Area: International Organisation in the Light of Historical Experience*, (New Jersey: Princeton University Press, 1957).

³⁴ Necatiğil, Zaim M., *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law*, (Oxford: Oxford University Press, 1993), pp.154-163; Annan Planı kapsamında oluşturulacak olan federal Kıbrıs Cumhuriyeti'nin eşit statüde bulunan kurucu iki devletten oluşturulması (Kıbrıs Rum Devleti ve Kıbrıs Türk Devleti) amaçlanmaktaydı. Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü (Annan Planı), (Lefkoşa: KKTC Başbakanlık Devlet Basımevi, 31 Mart 2004).

KAYNAKLAR

Anderson, B. (1991) *Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread of Nationalism*, London, Verso.

KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, (1959) "Basic Structure of the Republic of Cyprus" *Cyprus Conference*, February 19, Lancaster House.

Bayliss, J. ve Rengger, N.J. (1992) *Dilemmas of World Politics*, Oxford, Oxford University Pres.

Booth, K. ve Smith, S. (1996) *International Relations Theory Today*, Cambridge, Polity Pres.

Booth, K. ve Smith, S. (1991) *International Political Theory Today*, Cambridge, Cambridge University Pres.

Booth, K. (1991) "Security and Emancipation" *Review of International Studies*, 17(4):313-326.

Booth, K. (1991) "Security in Anarchy: Utopian Realism in Theory and Practice" *International Affairs*, 67(3):527-545.

Cox, R.W. (1992) "Multilateralism and World Order" *Review of International Studies*, 18(1):161-180.

Cox, R.W. (1981) "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory" *Millenium: Journal of International Studies*, 10(2):126-155.

Deutsch, K. ve Birrell, S. (1957) *Political Community and the North Atlantic Area: International Organisation in the Light of Historical Experience*, New Jersey, Princeton University Press.

Habermas, J. (1979) *Communication and the Evolution of Society*, London, Heinemann.

Habermas, J. (1984) *The Theory of Communicative Action, Vol.1 Reason and the Rationalisation of Society*, Cambridge, Polity Pres.

Habermas, J. (1989) *The Theory of Communicative Action, Vol. 2: The Critique of Functionalist Reason*, Cambridge, Polity Press.

Habermas, J. (1990) *Moral Consciousness and Communicative Action*, Cambridge, Polity Press.

Hobsbawm, E. ve Ranger, T. (1992) *The Invention of Tradition*, Cambridge, Cambridge University Press.

Jones, R.W.(1999) *Security, Strategy and Critical Theory*, Boulder, Co Lynne Rienner.

Jones, R.W. (1995) "Message in a Bottle?" Theory and Praxis in Critical Security Studies" *Contemporary Security Studies*, 6(3):299-319.

Kant, I. (1970) *Kant's Political Writings*, Cambridge, Cambridge University Press.

Keohane, R.O. (1984) *After Hegemony: Co-operation and Discord in the World Political System*, Princeton, Princeton University Pres.

Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü, (2004) *Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü (Annan Planı)*, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, Lefkoşa, KKTC Başbakanlık Devlet Basımevi.

Linklater, A. (2007) *Critical Theory and World Politics—Citizenship, Sovereignty and Humanity* Oxon, Routledge Press.

Necatigil, Z.M. (1993) *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law*, Oxford, Oxford University Press.

Smith, S., Booth, K. ve Zalewski, M. (1996) *International Theory: Positivism and Beyond*, Cambridge, Cambridge University Press.

Smith, A.D. (1991) "The Nation: Invented, Imagined, Reconstructed" *Millennium: Journal of International Studies*, 20(3):353-368.

Stavrinides, Z. (1976) *The Cyprus Conflict—National Identity and Statehood*, Nicosia, Loris Stavrinides Press.

Treaty of Guarantee Between the Republic of Cyprus, Greece and Turkey (1959), *Lancaster House*, February 19.

Waltz, K. (1979) *Theory of International Politics*, US, McGraw-Hill, Inc.

Yakinthou, C. (2009) *Political Settlements in Divided Societies—Consociationalism and Cyprus*, London, Palgrave Macmillan.